

בענין מעשר כספים ומתנות לאביונים - שיעור 647

I. מעשר כספים

- (א) עיין בתוספות (תנ"ת ט.) דמשמע שם דמעשר כספים הוא מן התורה וכן משמע משו"ת שער אפרים (פ"ד) ומהט"ז (של"ח - ל"ז) אמנם עיין בשו"ת מהרי"ל (ל"ד) והברכי יוסף (י"ד רמ"ט) דמעשר כספים הוא מדרבנן ואיברא דעת הב"ח (י"ד של"ח צסופו) והשו"ת שבות יעקב (ז - פ"ה) והמהר"ם מרוטנבורג (ט"ד) שהוא רק מנהג ישראל (שו"ת יחזק ג - ט"ו זלריכות)
- (ב) הנפקא מינה אם מעשר כספים רק דרבנן או מנהג יש מקום להקל במקום ספק או מחלוקת אם יש חיוב בדבר או בשעת הדחק גדול ועיין לקמן

II. פסקי רב משה

- (א) בענין העסק והשותפות ביששכר וזבולון - עיין באג"מ (י"ד ל"ז - כ) שאין זה פרט במצוות צדקה אלא ממצוות תלמוד תורה שלכן גם שכרו מהשי"ת אינו משכר דמצוות צדקה אלא ממצוות תלמוד תורה
- (ב) עיין באג"מ (י"ד ח - קמ"ה ד"ה והנה קרמ"ס) דמצות עשה ליתן צדקה חל רק אם היה הנותן משגת ידו והוא תנאי בחיוב המצוה ולא שהוא מחויב ופטור משום אונס שאין לו כדי פרנסתו
- (ג) רש"י האחין להפריש הצדקה שלהם עבור אח הצעיר שרוצה ללמוד אחר התנונה אף עתה שעדיין לא נשא אם לפי דעתם צריכין להתחיל לאסוף בעד זה מהיום ורק החלק הגדול יהיה לו מ"מ חלק יתנו לשאר צדקות (אג"מ שם ד"ה וכ"כ)
- (ד) צדקה של יחיד יכול ליתן לכל מי שירצה מאלו שרש"י ליקח צדקה אף שאחר צריך יותר אבל על גבאי צדקה עליו נאמר דינים להקדים והקדימות לגבאי הם (כ) לפיקוח נפש (כ) ללימוד תורה (ג) להוצאות חולים (ד) לבנין בתי כנסיות (ה) צרכי עניים ויתומים ועיין באג"מ (י"ד ח - קמ"ד)
- (ה) מי שלא רוצה לעבוד רק ללמוד מצד מצות צדקה ליכא ואין מחויבין ליתן לו אלא יש לו רשות למכור תחילה מה שיש לו ולהתפרנס מזה ואחר שיכלו מעות ההם יהיה רשאי אז ליקח צדקה דאז הוא ממש עני ואף כשהוא עצמו גרם לזה ואף שלא בשביל לימוד חייבין לפרנסו וגם לזבולון בעסק יששכר אין זה מצות צדקה (אג"מ י"ד ד - ל"ז ג)
- (ו) הגרלה דנעשית ממוסד איזו צדקה אם רשאים לקנות כרטיסי הגרלה מכספי מעשר עיין באג"מ (ח"ק ד - ט"ו ז - ז) דאם הגרלה מכספי מעשר ויש לה קצבה להכרטיסים אינו נחשב לצדקה ואם לאו נחשב לצדקה ואבאר ואם הרויח יחזיר למעשר הדמים ששילם בעד כרטיס הגורל וגם המעשר שצריך ליתן מריוח זה לצדקה
- (ז) עדיף לקנות חלק בישיבה קיימת מלבנות מקום תורה חדש לזכר נשמת קרובי (אג"מ י"ד ד - ל"ז ט) דהלימוד מעכשיו עדיף
- (ח) עיר שאין שם ישיבה וגם אין שם מקוה הישיבה קודם (אג"מ י"ד ז - קט"ו)
- (ט) פעדעריישאן שנותנין הגבאים גם למוסדות הכופרים של הרעפארמער וקאנסערוואטיוון אסור ליתן להם אפילו פרוטה אחת וצריך להלחם כנגדם (אג"מ י"ד ח - קמ"ט)
- (י) תקנת אושא שאל יבזבו יותר מחומש הוא איסור לפי הרמ"א (י"ד רמ"ט - ח) מהא דמר עוקבא (כתובות ס"ז): אם לא לחשב פיקוח נפש (אג"מ י"ד ח - קמ"ג ד"ה וזכר ח"ס)
- (יא) אם מותר לפרנס בניו ובנותיו הגדולים ממצות מעשר ואפילו יש לו יכולת לפרנסם ממקום אחר עיין באג"מ (י"ד ח - קמ"ג) דכל זמן שאין דרך העולם שבנים כאלה ילכו להרויח ולפרנס עצמם חייב האב לזון אותם מדין מזונות אשתו וממילא אינו יכול לפרוע חובו ממעשר
- (יב) האינקאם טעקס שזה הוא מס מהרויח אין צריך לעשר עליהם משום דנחשב כלא מהרויח זה כלל (י"ד ח - קמ"ג)
- (יג) מתנה או ירושה צריך ליתן המעשר (שס) אמנם אם אביו או חותנו אומר שניתן רק בשביל שיהיה פנוי ללמוד אין לו רשות להבין או להחתן לחלק המעשר מהם ואף לא לצדקה ורק מהרויח (bank interest) יתן מעשר לצדקה (אג"מ י"ד ז - קי"ג)
- (יד) נוגע לרווח ממכירת הבית וכדומה - עיין באג"מ (י"ד ז - קי"ד) דאין להחשיב לרויח מה שבית שקנה לפני עשר שנים שהיה חמשים אלפים דאלר ועתה מכר אותו לששים אלפים אלא מה ששוה ששים אלפים דהיום נגד חמשים אלפים דמאז (inflation index)
- (טו) אם יכולין לשלם שכר לימוד לבנות ממצות מעשר - עיין באג"מ (י"ד ז - קי"ג) כל דבר שבחובה אינו רשאי לשלם מהמעשר וכ"ש לבנים בישיבה מ"מ לפי חשבון מעשר שלו ניכר שהוא מרויח פחות מכדי הוצאתו שמדינא פטור כי פרנסת עצמו קודם לכל אדם (רמ"א י"ד ח"א - ג)

- (טז) להקמת בנינים מפוארים לישיבות אפשר להתיר (ספר מעשר כספים 309)
- (יז) יהודים בבתי סוהר בארצות הברית נחשבים כשכויים ויש בו פדיון שכויים
- (יח) להשתמש בדמי מעשר לחנוך מקצועי של עניים היא המדרגה הגדולה
- (יט) מותר להשתמש בדמי מעשר לקנות ספרים למוסד והוצאת ספרים תורניים
- III. פסקים מרב שלמה זלמן אויערבך מעם התורה (מהדור 3' - י"ח) עיין בשיעור 249 (IV)

IV. **במתנות לאביונים** יש לחקור אם היא משום מצות צדקה או דהוי חיוב חדש וחיוב משום שמחת פורים וכ"כ הריטב"א (3"ע דף ע"ח:) וכ"כ השו"ת חתן סופר (ע"ז) וכ"כ הערוך השלחן (תל"ז - 3) דדינו כד' כוסות ונר חנוכה ולא כצדקה והנפק"מ (c) אם העני המתפרנס מן הצדקה מחויב במת"ל דדעת הב"ח והט"ז (תל"ה - h) דמחויב אמנם הפר"ח כתב דאינו מחויב כמו בצדקה וגם לקטן אין מצות חינוך (א"א מבטשאטש) (כ) ועוד אם היא בחשבון מעות מעשר (מ"ב תל"ז - ג) אם צריך לכוין בברכת שהחיינו על מת"ל דלהמג"א (תל"ז - h) אין צריך ולהפמ"ג צריך לכוין שהיא מצוה חדשה (פ) ועוד אם צריך לדקדק במעות פורים (פ) וצ"ע אם מחצית השקל דינו כצדקה ועני פטור או לא (בה"ל תל"ז ד"ה י"ח) (v) אם נכון לתת באופן שאינו יודע מי הנותן ומי המקבל כצדקה ועיין בשו"ת בית ישראל (פ"ט) דיותר טוב לתת בעצמו וכ"כ בגליוני הש"ס (צ"ח י"ח:) דאין בו דין צדקה אלא שמחת פורים ובעינן שידע המקבל מי הנותן והנותן מי הוא המקבל ואפשר משום רעות אמנם אין אנו נוהגין כן (נטעי גבריאל ס"ז - חות י"ז)

V. הערות בדיני מתנות לאביונים

- (א) אין צריך אביון ודי לעני דכ"ש לעני שמתבייש לבקש ואתה מקדים ונותן לו שיש מצוה יותר (ערוך שלחן תל"ז - ג)
- (ב) גדר עני בזמנינו - עיין באג"מ (יו"ד ד - קמ"ה) דאם צריך הוא להשיא בתו רשאי ליקח צדקה כיון דהמאתים זוו מספיק לו לשנה למזונות וכסות ולא לדברים כאלו והוא הדין הוצאות רפואות או לדירה גדולה הוא בגדר עני והנותנים לו צדקה יוצאים מצות מת"ל ועיין בגר"א (יו"ד ר"ג - 3) דהשיעור פחות משנה אחת
- (ג) בבחורי ישיבה שאביהם עשיר ונותן להם צרכיהם אם הם בגדר עניים כשדרים בישיבה נסתפק בזה החזו"א
- (ד) בניו מחויב ליתן מת"ל או מתורת חיוב או מתורת חינוך ואשתו צ"ע ועיין בערוך השלחן (תל"ז - 3) וע"ע (תל"ה - י"ט) שסותר דבריו
- (ה) ליתן בגדים ורהיטים וכדומה דאינם מעות או תבשיל או אוכל עיין במ"ב (תל"ז - 3) דלכתחלה צריך מעות או מאכל משמע דבדיעבד יוצא בכל דבר ועיין בשו"ת משנה הלכות (ו - קכ"ז) דדעת הלק"ט דיצא במשלוך מנות ודעת התה"ד דלא יצא אמנם לענין מתנות לאביונים לכ"ע יצא אם נתן לו דבר שיכול למכרו מיד ולקנות ממנו לצורך פורים ועיין בהלכות חג בחג (דף קע"ח) שהביא עוד מקילין
- (ו) לשלוח מת"ל קודם פורים והגיע לעני בפורים דעת רוב הפוסקים דהכל תלוי בהמקבל ולא בהנותן (מהר"י אסאד וסעייטו) ועוד סניף דלהרמב"ם בפירוש על המשנה (ג) כתב דמ"א מחודש אדר יוצא י"ח מת"ל אמנם י"א דחייב ליתן מת"ל דוקא בפורים עצמו דאפילו נתן מפורש על פורים אינו מועיל דזהו חובת היום דוקא ומשום זה במקום שאין עניים אינו יכול לשלוח קודם פורים למקום אחר (ברכי יוסף תל"ז 309) אמנם אין צריך ליתן בעצמו בפורים וע"י שליח ג"כ יוצא ובענין למי ששלח מתל אביב בט"ו לירושלמי וכדומה צ"ע אם יוצא
- (ז) אחר שמזכה את מת"ל לעני בפורים מועיל מטעם שליחות אף שמגיע ליד העני אחר פורים ואפשר דוקא אם העני יודע מזה ויש לו שמחה (מהר"י אסאד) אמנם מי שנותן מעות לקנקן של צדקה אינו יוצא ידי חובת מת"ל וכ"כ השו"ת אז נדברו (ו - פ) דלאו בקנין תליא מילתא אלא בשמחה ורעות וצ"ע אם יכול לקיים המצוה אחר פורים במי שנתן לעני בפורים ואבאר
- (ח) הנותן טשעק ואפילו כשאין להנותן כעת מעות בבאנק יוצא דמ"מ יש בו שוה כסף (משנה הלכות ו - קכ"ז)
- (ט) נתינה גדולה שהיא יותר מהשיעור של מת"ל שהוא פרוטה להריטב"א או השיעור של ג' ביצים להזרע אמת יכול ליקח לחשבון מעשר כספים (מג"א ה)
- (י) חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו (רמ"א יו"ד ר"ט - י"ג) דכתיב כל נדיב לב בקרבנות ובנדבת מלאכת המשכן כתיב כל נדיב לב לכן מתחייב בגמר לבו בלבד ודוקא בהחלט כך וכך לצדקה (עה"ש ר"ט - ל"ט)